

Eğitim Sosyolojisi

Editör: Mustafa GÜNDÜZ

PPT
SUNUM
DOSYALI

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Eğitim ve Toplumsal Sorunlar

Mustafa Gündüz (Editör)

Mithat Korumaz

Taner Atmaca

Ceyda Çavuşoğlu Deveci

Büşra İlhan Tombak

Eğitim Sosyolojisi

Eğitim ve Toplumsal Sorunlar

Mustafa Gündüz (Editör), Mithat Korumaz, Taner Atmaca
Ceyda Çavuşoğlu Deveci, Büşra İlhan Tombak

Yayın Koordinatörü | **Ahmet Dündar**
Yayın Yönetmeni | **Zeynep Yeşilova**
Kapak Tasarımı | **Yunus Karaaslan**
Sayfa Düzeni | **İdeal Ajans**

ISBN | 978-625-7059-75-6

İDEAL KÜLTÜR YAYINCILIK

Topkapı Mah. Kahalbaşı Sok. No:31/1
Fatih - İstanbul
Tel: +90 212 528 85 41
bilgi@idealkultur.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 46699

Baskı ve Cilt | **Optimum Basım**
Sertifika No: 41707

1. Baskı | İstanbul, 2021

© *Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınmaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.*

Esere Ait Kütüphane Katalog Kartına
Karekodu Okutarak Ulaşabilirsiniz.

YAZARLAR HAKKINDA

Mustafa GÜNDÜZ (Prof. Dr.), (ORCID: 0000-0003-1706-9920).

YTÜ, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefesi, Sosyal ve Tarihi Temelleri bilim dalı profesörüdür. Ankara Üniversitesi'nde master ve doktora, Princeton'da post-doktora yapmıştır. Eğitimin daha çok Cumhuriyet öncesi tarihi, sosyal ve kültürel temelleri üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Taner ATMACA (Doç. Dr.), (ORCID: 0000-0001-9157-3100).

Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde çalışmaktadır. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde toplumsal eşitsizlik ve kültürel sermaye konusunda doktora yapmıştır. Eğitim yönetimi ve eğitim sosyolojinin farklı konuları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Mithat KORUMAZ (Dr. Öğrt. Ü.), (ORCID: 0000-0003-1800-7633).

YTÜ, Eğitim Fakültesi, Eğitim Yönetimi alanında çalışmaktadır. Bir süre İngilizce öğretmenliği yapmıştır. Marmara Üniversitesi'nde eğitim politikası konusunda doktora derecesi almıştır. Eğitim politikaları, eğitim sosyolojisi ve teorileri konularında çalışmaktadır.

Ceyda ÇAVUŞOĞLU DEVECİ (Dr. Arş. Gör.), (ORCID: 0000-0003-3609-8153).

Boğaziçi Üniversitesi, Matematik Öğretmenliği mezunudur. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi'nde görevlidir. YTÜ, Eğitim Fakültesi'nde eğitim sosyolojisi alanında doktora derecesi almıştır. Eğitimde başarı, başarısızlık ve göçmen eğitimi konuları üzerine çalışmalarını post-doktorant olarak Almanya'da sürdürmektedir.

Büşra TOMBAK-İLHAN (Doktorant), (ORCID: 0000-0002-3732-5103).

Boğaziçi Üniversitesi, İngilizce Öğretmenliği mezunudur. YTÜ, Eğitim Fakültesi'nde eğitim sosyolojisi alanında doktora eğitimine devam etmektedir. Sosyolojik bir ortam olarak okullarda "sınıfın inşa süreci" konulu tezini bitirmek üzeredir.

İçindekiler

Giriş: Eğitim Sosyolojisinin Anlamı, Önemi ve Amacı	7
Bölüm 1 Eğitim Sosyolojisinde Temel Kavramlar ve Konular	13
Bölüm 2 Eğitim ve İdeoloji	29
Bölüm 3 Türkiye’de Eğitim Sosyolojisi	46
Bölüm 4 Eğitim ve Eğitimciler	59
Bölüm 5 Aile ve Eğitim	70
Bölüm 6 Eğitim, Kadın ve Cinsiyet	81
Bölüm 7 Eğitim, Etik ve Ahlak	92
Bölüm 8 Eğitim ve Din	103
Bölüm 9 Eğitim ve Göç	114
Bölüm 10 Yurt Dışı Eğitim ve Beyin Göçü	124
Bölüm 11 Eğitim ve Eşitlik	135
Bölüm 12 Engelli Eğitimi, Özel Eğitim ve Toplum	146
Bölüm 13 Eğitimde Ölçme Değerlendirmeye Sosyolojik Bakış	158
Bölüm 14 Eğitim, Başarı ve Başarısızlık	167
Bölüm 15 Eğitim, Çevre ve Doğal Afetler	179
Bölüm 16 Eğitim, Şehirleşme, Kent ve Okul Mimarisi	189
Bölüm 17 Eğitim, Medya ve Teknoloji	199
Bölüm 18 Eğitim ve Güvenlik	211
Bölüm 19 Eğitim ve Meslek Seçimi	222
Bölüm 20 Eğitim ve Sivil Toplum	234
Bölüm 21 Eğitim, Yoksulluk ve Ekonomi	245
Bölüm 22 Eğitim, Beslenme, Sağlık ve Salgın Hastalıklar	256
Bölüm 23 Eğitim, Kimlik, Yabancılaşma ve Uyum	268
Bölüm 24 Eğitimde Disiplin, Zorunlu Eğitim ve Okula Devam	280
Kaynakça	293

GİRİŞ

Eğitim Sosyolojisinin Anlamı, Önemi ve Amacı

“Seni diğerlerinden farksız yapmaya bütün gücüyle gece
gündüz çalışan bir dünyada, kendin olarak kalabilmek,
dünyanın en zor savaşını vermek demektir.
Bu savaş bir başladı mı, artık hiç bitmez!...”

Edward E. Cummings

Cemil Meriç’in veciz ifadesiyle “semasının tek yıldızı”, umrân ilminin kurucusu, meşhur filozof İbn-i Haldun, çağları aşan klasik eseri *Mukaddime*’nin mukaddimesinde “insan tab’an medenîdir” derken insanın diğer canlılardan farklı, önemli bir vasfına vurgu yapıyordu: İnsan topluluk halinde ve şehirde yaşama tabiatına sahiptir ve doğası gereği teavün/yardımlaşma, işbirliği yapmadan yaşaması zordur. Diğer bir ifadeyle insan, en mükemmel formuna ve kemâle işbirliği ve iş bölümüyle, içinde yaşayacağı bir topluma uyum sağlamasıyla erişebilir. Hayatımızı anlamlı ve insanca sürdürebilmek için farklı kimlik, kişilik ve kültürlerimize rağmen, bir arada yaşamaya, ortak noktalar inşa etmeye ve insanî vasıflarımızı geliştirmeye mecburuz. Kültür ve medeniyetlerin ilerlemesi kültürel ve insanî çeşitliliğin uyum içinde bir arada yaşayabilme becerisine bağlıdır. İnsanın çevreye uyumu ve kültür üretmesi bilgilenme eylemiyle gerçekleşebilir. Bilgi edinmek beraberinde bir zihniyet dünyası inşa eder ve davranış ona göre biçim alır. Bu sürecin

bütününe eğitim denilebilir. Bu haliyle eğitim, insanlığın en kadim olgularından ve ihtiyaçlarından biridir, tabiidir ve süreklidir.

İnsanlığın bu tabii ihtiyacı, toplumlar, devletler, kültürler ve iktidarlar elinde bir araç muamelesi de görmüştür. Zira istenen insan tipini ve toplum düzenini yaratabilmenin en kestirme ve kesin yollarından biri, rafine edilmiş bilgi türlerinin ve davranış kalıplarının bir program dâhilinde hedef kitleye verilmesidir. Bu pratik, toplumu denetlemek isteyenlerin amacına en kısa sürede ulaşmalarına hizmet eder. Bu realite eğitimi inançlar, kültürler ve siyasal iktidarların elinde kullanışlı bir mekanizma haline getirmiştir. İnsanlık tarihinin en eski devirlerinden yakın zamana kadar (18. yüzyıl) eğitimin söz konusu karakteri dar bir kitle için geçerli olmuş, geniş toplum kesimleri kendi ihtiyaçları doğrultusunda kendi imkânlarıyla gerekli bilgi ve davranışları edinmişlerdir. Ancak 'modern dönem' olarak tanımlanan zamana geldiğimizde, ekonomiyle bütünleşen siyasî kadrolar (modern devlet) dinleri, kültürleri ve gelenekleri de kuşatan bir iktidar alanı üretebilmek ve yeni sistemin bilgi, beceri, ahlak ve zihniyet dünyasını bütün toplum kesimlerine hâkim kılabilmek için modern eğitimi araçsallaştırmıştır.

Bugün, devletlerin kontrolündeki modern eğitim, dünyayı ve insanlığı çepeçevre saran, hayatın en verimli ve enerjik çağlarını kapsayan ve bunları etkisi altına alan bir karaktere bürünmüştür. Maruz kaldığımız eğitim yapı ve zihniyetinin en karakteristik vasıfları sıkı merkezî kontrol, zorunlu, bir kısmı ücretsiz, karma ve laik nitelikleridir. Bu yönleriyle eğitimin en kuvvetli ve etkin sosyal kurumlardan biri olduğuna kuşku yoktur. Dolayısıyla da eğitim sistemleri bütün bireyleri, toplumları ve devletleri doğrudan ilgilendirmekte ve politika yapıcılarını/iktidarları kendisiyle ilgili programlar üretmeye mecbur kılmaktadır.

19. yüzyılın yeni dünyasında daha da karmaşık hale gelen toplum sorunlarını izah etmek üzere sosyoloji bilimi ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre sonra modern toplumun, sanılandan çok daha geniş ve derin sorunları olduğu ve bu sorunların süreklilik kapasitelerinin olduğu görüşü doğrultusunda, sosyolojinin çok sayıda alt alanı ortaya çıkmıştır. İşte bu alt alanlardan biri **eğitim sosyolojisi**dir.

Sanayileşme sonrasında Avrupa toplumlarının bunalımlarını anlamak için doğan sosyolojinin bir alt alanı olarak 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan eğitim sosyolojisi, ülkelerin toplumsal yapısı ve bilimsel araştırma performans ve pratiklerine göre değişimler göstermiştir. Eğitimin toplumla

olan kesişme noktasında özellikle öğrenme ve değer dünyası bağlamında ortaya çıkan sorunları, sosyolojinin yöntem ve tekniklerine dayalı olarak açıklamaya çalışan eğitim sosyolojisi, eğitim bilimlerinin diğer birçok alanıyla yakından ilgilidir. Bu ilgi, bütün eğitim alanlarının toplumla olan irtibatı anlamına gelmektedir.

Sosyolojik tarafı dikkate alınmadan hazırlanan eğitim programlarının ve her türlü eğitim pratiğinin sığ ve zayıf kalacağı öngörülebilir. Eğitim sosyolojisi, bireyi hemen her bakımdan sarıp sarmalayan toplumsal yapı ve kurumlar ile eğitim sisteminin kesiştiği noktada bireye nerede durduğuna dair bir anlam dünyası sunar. Eğitim sosyolojisinin bu gerçekliği, son yüzyılın önemli pedagojik farkındalıklarından biri olmuş ve bu bilim alanı önemli derslerden ve araştırma sahalarından biri haline gelmiştir.

Türkiye’de eğitim sosyolojisine ilgi Cumhuriyet öncesinde başlamıştır. Dünyadaki gelişmelere koşut bir şekilde II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet’in ilk senelerinde eğitim sosyolojisinin Türkiye’de karşılık bulmaya başladığı görülmektedir. Başta Ziya Gökalp olmak üzere, Prens Sabahattin ve İsmayıl Hakkı (Baltacıoğlu) eğitim sosyolojisinin Türkiye’de ilk temsilcileri arasında sayılabilir. Cumhuriyet döneminde pozitivist-işlevselci Durkheim ekolüne karşılık, Henry Bergson’dan mülhem sezgici ve anti-pozitivist sosyolojiden etkilenen M. Emin (Erişirgil), Nusret Köymen, Nihat Nirun, Mümtaz Turhan, Nurettin Topçu gibi isimler eğitim sosyolojisine katkılar vermişlerdir. Eğitim sosyolojisinin bir kürsü/bölüm haline gelmesi ve yükseköğretim programlarında ders olarak okutulması 1960’lardan sonra gerçekleşebilmiştir.

Eğitim sosyolojisi, diğer bilim alanları gibi kuşatıcı kuramlardan beslenir ve onlara uyan açıklamalar yapar. Ancak eğitim sosyolojisi, diğer bilim alanlarından fazla olarak, doğrudan okul, öğrenci, veli ve diğer eğitim ortamlarından derlenen gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veriler sayesinde bilgi üretir. Bu bilgiler bir araya gelerek üst kuramsal açıklamalara ve tespitlere bürünür. Bu yönüyle eğitim sosyolojisi doğrudan kültürle irtibatlıdır ve her kültürel ortamda değişik sosyolojik bilgi birikimi söz konusu olur.

Türkiye’de eğitim sosyolojisi bu anlamda çok da gelişmiş bir disiplin değildir. Her ne kadar 1990’lı yıllara kadar daha çok batılı bilgi ve kuramların aktarımıyla yazılan eğitim sosyolojisi ders kitapları üretilmişse de ilerleyen tarihlerde bu bilim alanı farklı sebeplerle son derece kısır bir alan haline gelmiştir. 1998’de Eğitim fakültelerinin yeniden yapılanmasıyla

programdan çıkarılan eğitim sosyolojisi, 2006'dan sonra yeniden seçmeli ders olarak programda yer bulabilmiştir. 2018'deki düzenlemeyle, eğitim sosyolojisi - eğitim tarihi ve eğitim felsefesi dersleri ile birlikte - yeniden eğitim fakülteleri müfredatının zorunlu dersleri olmuştur. YÖK'ün 2020'de aldığı kararla artık eğitim fakülteleri kendi programlarını kendileri düzenleyebileceklerdir. Dolayısıyla bundan sonra eğitim sosyolojisinin kaderinin ne olacağı büyük ölçüde eğitim fakültelerindeki karar vericilerin ellerindedir.

Türkiye'de eğitim sosyolojisine teorik ve pratik bilimsel katkıların, üniversitelerde lisansüstü programların da yeterli olmaması sebebiyle iyice azaldığı söylenebilir. Ancak eğitim sosyolojisi, aşağıda sıralanan sebeplerle, hemen her eğitim fakültesinde mutlaka okutulması gereken derslerden biridir. Sadece öğretmen yetiştirecek kişilerin değil, eğitimle ilgili ayakları yere sağlam basan açıklamalarda bulunacakların ve eğitim politikası üreticilerinin ciddi biçimde eğitim sosyolojisinden pay alması gerekir.

Eğitim Sosyolojisi Dersini Okumak Bize Ne Sağlar?

- Eğitim sosyolojisi okumak bir eğitimciye, öğretmene ve sıradan okuyucuya öncelikle kendisi ve içinde yaşadığı topluma dair bir anlam dünyası kazandırır. Anlamlandırılmayan bir hayat insani değildir!
- Her eğitim sistemi, ait olduğu toplumun ve kültürel yapının niteliklerine bağlıdır ve onlarla simbiyotik bir ilişki içindedir. Eğitim sosyolojisi okumak bu karşılıklı yaşam zorunluluğunun şifrelerini öğretir.
- Genelde sosyoloji, özelde eğitim sosyolojisi okumak, eğitim sorunlarının çok yönlülüğüne ışık tutar ve meselelerin değişik pencere-lerden ele alınabileceğini gösterir.
- Eğitim sosyolojisi, eğitim sorunlarının farklı toplumsal kurumların ortak sorumlulukları ve paydaları dâhilinde ele alınabileceğini gösterir. Bir yerde bir eğitim sorunu varsa, onunla ilişkili diğer pek çok kurumu, kavramı ve olguyu kavramak gerekir.
- Eğitim sosyolojisi, sosyal farkındalık kazandırır. Bireye, karşısındaki kişi ya da grupların aidiyetleri, duyguları, davranış örüntüleri ve iletişim tarzları hakkında bilgiler verir.

- Eğitim sosyolojisi sayesinde bir öğretmen ya da eğitimci, toplum, devlet ve onların da üstündeki küresel yapılar, oluşumlar hakkında geniş düşünebilme becerisi kazanır.
- Eğitim sosyolojisi, bireyin tecrübe ettiği olumlu ya da olumsuz bir hadisenin, sadece kendi başında olmadığını, benzer durumları en yakından uzağa dünya da çok farklı insan gruplarının da yaşadığını gösterir. Bu da insana karşılaştığı sorunlar karşısında daha metin durmasını ve kendini rahat hissetmesini sağlar.
- Eğitim sosyolojisi, insanların başkalarına karşı hoşgörü ile bakmalarını, empati kurmalarını ve sempati duygularının gelişmesini sağlayan bilgiler verir.
- Eğitim sosyolojisi, yakın gelecekteki eğitim sorunları ve çözüm yolları hakkında sağlıklı öngörülerde bulunmayı sağlar. Bu sayede işe yarar tedbirlerin alınmasına imkân tanır.
- Eğitim sosyolojisi sayesinde, insan ve toplum ilişkileri daha iyi anlaşılabilir, bir insan ya da toplumun salt iyi ya da salt kötü olamayacağını, arada pek çok gri tonların olabileceğini gösterir. Bu da başkalarına yönelik bilgilerimizin değişebileceğini, esneyebileceğini düşünmemizi sağlar.

Eğitim Sosyolojisi: Eğitim ve Toplumsal Sorunları Kitabının Özellikleri

Eğitim Fakültelerindeki Eğitim Sosyolojisi dersi için bir rehber ve kaynak metin olması amacıyla hazırlanan bu kitabın bazı hususi nitelikleri vardır:

1. Teknik bakımdan yeniliklerinden önce kitabın içerik bakımından temel özelliği, mevcut toplumsal sorunları eğitimle ilişkilendirerek, en yeni bilgiler ve canlı örneklerle sunmasıdır. Gelecek zamanlarda kitaba yeni bölümlerin eklenmesi, örneklerin yenilenmesi söz konusudur.

2. Kitapta mümkün olduğu kadar bilimsel nitelikten ödün vermeden, sade bir dil tercih edilmiştir. Konular mümkün olduğu kadar özet halde verilmiştir. Burada amaç, konuyu bütün detaylarıyla yazmak yerine ana hatlarıyla, temel bilgi ve kuramlarıyla örnekler eşliğinde sunduktan sonra, derste tartışılmasına imkân sağlayacak bir metin inşa etmektir.

3. Toplumsal sorunların sonsuzluğu malumdur. Ancak bunlar arasında en belirgin olanlardan 22 kadarı üst başlık halinde ele alınmıştır. İlk iki konu,

eğitim sosyolojisinin temel konu ve teorileriyle ilgilidir ve diğer bütün konular için gerekli kavramsal bilgiler verilmiştir. Kitap toplamda 24 bölüm den oluşmuştur ve 14 haftalık bir öğretim döneminde her haftaya iki konu denk düşecek şekilde düşünülmüştür.

4. Her konunun girişine ve sonuna, derse başlamadan önce araştırma, ders bittikten sonra da değerlendirme yapmak için sorular eklenmiştir. Ayrıca, konularla ilgili ileri okuma yapmak isteyenler için de az sayıda kaynak önerilmiştir.

5. Eğitim sosyolojisi dersini anlatacak öğretim elemanlarına bir izlek olması amacıyla hazırlanan **PPT (Powerpoint)** sunum dosyalarına bölüm başlarındaki **karekodlar** üzerinden ve internetten ulaşmak mümkündür.

Kitabın, eğitim sosyolojisi dersini okuyan, okutan bütün meslektaşlarımıza, eğitim gönüllülerine ve geleceğin Türkiye'sini inşa edecek idealist öğretmen adaylarına anlamlı, kalıcı katkılar vermesi en büyük dileğimizdir.

İstanbul / Eylül, 2021